

право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього (правило Міранди із урахуванням специфіки національної правової системи), негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування.

Таким чином, у зазначених вище положеннях знайшли відображення, з окремим видозміненням, норми Конституції України, в яких вказано, що у разі нагальної необхідності запобігти злочині чи припинити його удієновані на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід.

Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника.

Про арешт або затримання особи має бути негайно повідомлено родичів заарештованого чи затриманого.

Основний закон нашої держави дублює положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, в якій також йдеться про те, що кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом – законний арешт або затримання особи, здійснене з метою доставлення її до компетентного органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі його вчинення.

Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього.

Тобто, коли питання постає у обмеженні волі особи, то детально регулюються підстави такого затримання і максимальне дотримання прав людини під час застосування до неї відповідного процесуального заходу.

Окрім цього, у ч. 3 ст. 208 КПК України Держприкордонслужбі України надаються повноваження щодо обшуку затриманої особи. Обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.]

Варто акцентувати увагу на тому, що КПК лише надає можливість, а не зобов'язує службову особу провести даний обшук. При цьому проведення обшуку має відбуватись згідно правил передбачених КПК.

Таким чином, у якості висновку необхідно зазначити, що здійснюючи заходи кримінально-процесуального характеру (у нашому випадку затримання уповноваженою службовою особою Держприкордонслужби України підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення), посадові особи Держприкордонслужби України зобов'язані поважливо ставитись та дотримуватись основоположних прав та свобод особи підозрюваного, а в своїй діяльності керуватись нормами як міжнародного так і національного законодавства, що забезпечує таке.

ПОРІВНЯННЯ НОРМ КПК 1960 І КПК УКРАЇНИ 2012 РОКУ З ПИТАНЬ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Замонський О.В. кюрсант факультету правоохоронної діяльності та правознавства Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Няковий кепівник: кюрн професор кафедри кримінального процесу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, підполковник юстиції Капітанчук Л.Ю.

Права та свободи людини є одним з найважливіших соціальних та правових інститутів, адже саме він у повній мірі відображає досягнення суспільством

певного рівня розвитку, стан захищеності особи в цілому, її життя та здоров'я, честі та гідності, безпеки та недоторканності.

Так, у ст. 62 Конституції України міститься гарантія процесуального характеру: особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Гарантії презумпції невинуватості при визначенні кримінального обвинувачення містяться у міжнародних нормативних актах, згоду на ратифікацію яких була надана Верховною Радою України. Натомість у Кримінально-процесуальному кодексі України (далі — КПК 1960 р.) прямої вказівки на такі гарантії не містилося, хоча опосередковано це визначалося положеннями статей 2 і 5 цього Кодексу. Новий КПК заповнює прогалину попереднього процесуального закону, вміщуючи норми, спрямовані на забезпечення гарантії, запроваджених Основним Законом нашої держави та міжнародними документами. Так, ст. 7 КПК до загальних засад кримінального провадження, крім іншого, віднесено презумпцію невинуватості та забезпечення доведеності вини, зміст якої розкрито у ст. 17 КПК та реалізовано в інших нормах процесуального закону.

У якості головних недоліків кримінального процесу за Кримінально-процесуальним кодексом України 1960 року відзначалися його «очевидний обвинувальний ухил, низька ефективність досудових і судових процедур та їхня надмірна забюрократизованість». Серед ознак, що характеризують модель кримінального процесу за КПК 1960 року наводяться зокрема наступні: 1) процесуальна та фактична нерівність прав сторони обвинувачення та сторони захисту; 2) відсутність змагальних засад кримінального судочинства призводить до порушення прав осіб на стадії досудового розслідування; 3) яскраво виражений обвинувальний ухил кримінального процесу призводить до того, що суд виступає не як незалежний та об'єктивний арбітр, а як представник сторони обвинувачення; 4) надмірне та невинуваті застосування на практиці запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; 5) неналежний судовий контроль щодо застосування у процесі досудового розслідування заходів, які обмежують права людини; 6) відсутність ефективних процедур на стадії досудового розслідування та судового розгляду, забюрократизованість кримінального процесу та наявність значної кількості суто формальних документів, що в сукупності призводить до того, що розгляд питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності триває значний проміжок часу, впродовж якого ця особа дуже часто знаходиться під вартою; 7) висока репресивність судових рішень тощо. Метою прийняття нового КПК 2012 було проведення системної та докорінної перебудови кримінального процесу і приведення його у відповідність із міжнародними стандартами судочинства, що можливо не шляхом внесення поодиноких змін до КПК 1960 України, а лише через прийняття нового акта, основою якого буде не обвинувальна (інквізиційна), а змагальна модель кримінального судочинства».

Перш за все необхідно визначити форму кримінального процесу, який відповідає новий КПК. Навряд чи її можна назвати змагальною, тому що права сторони захисту хоча і досить суттєво у порівнянні з КПК 1960 року розширені, проте не на стільки щоб сторона захисту мала рівнозначні можливості на досудовому розслідуванні. Аналіз прав та обов'язків підозрюваного та обвинуваченого за новим КПК дозволяє дійти висновку про їх майже повну ідентичність правам та обов'язкам підозрюваного, обвинуваченого та підсудного за КПК 1960 року. Але при цьому новий КПК більш деталізує їх у позитивний бік.

Не відповідає теорії кримінального процесу положення при якому дізнання, як вид процесуальної діяльності є, але органів дізнання – немає. Думається, що відмова від такого суб'єкту кримінального провадження не є доцільною.

Викликає сумніви й проголошення зменшення бюрократизації кримінального провадження. Так, наприклад, за КПК 1960 року запобіжний захід у вигляді підписки про невиїзд обирається слідчим за 10-15 хвилин, зі складанням лише одного процесуального документу та ознайомлення з ним підозрюваного. За КПК 2012 для обрання аналогічного запобіжного заходу «особисте зобов'язання» потребує виконання наступних дій: 1) складання

клопотання слідчим про обрання запобіжного заходу; 2) погодження клопотання у прокурора; 3) участь у судовому розгляді прокурора або слідчого при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу; 4) отримання рішення судді про обрання чи не обрання запобіжного заходу. Крім значного збільшення у часі, збільшується кількість і обсяг процесуальних документів. І це стосується не лише запобіжних заходів, а й виконання деяких інших заходів процесуального забезпечення досудового розслідування.

КПК 2012 року майже повністю позбавив слідчого процесуальної самостійності. Лише декілька слідчих (розшукових) та негласних слідчих розшукових дій він має право провадити без погодження прокурора та рішення слідчого судді. Але, позбавив його процесуальної самостійності – КПК 2012 не позбавляє його відповідальності за якість розслідування кримінального провадження. Слід вважати, що це не є правильним. Якщо усі рішення щодо процесуального забезпечення кримінального провадження, обрання запобіжних заходів, проведення слідчих дій приймає слідчий суддя за клопотанням слідчого узгодженого з прокурором, то саме прокурор як представник державного обвинувачення повинен нести відповідальність за якість розслідування кримінального провадження.

Загальне враження від нового Кримінального процесуального кодексу можна визначити як спробу відійти від змішаної системи до змагальної, але чомусь зі збереженням слідчих, які повинні не тільки виконувати усі вказівки прокурора, але і нести відповідальність за погодження/непогодження прокурором, прийняття/неприйняття рішень слідчим суддею. Тобто, кроки до змагальної форми кримінального процесу зроблені, але їх не достатньо щоб вважати нову форму кримінального процесу змагальною.

На жаль відсутнє і економічне обґрунтування введення КПК 2012 року. Думається, що до розширення штатів слідчих підрозділів, прокуратури та суду, є не готовим і бюджет країни.

Значно ускладнює введення КПК 2012 відсутність нових законів щодо визначення статусу прокуратури, про кримінальні проступки, Державне бюро досудових розслідувань, про міліцію (поліцію) та інші правоохоронні органи.

Але найбільш головним та проблематичним у виконанні, думається, є не просто вивчення положень КПК 2012 практичними працівниками, а й зміна у правосвідомості суддів, прокурорів та слідчих щодо їх ролі та функцій у кримінальному провадженні.

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Біляр І.П., студент ННІПП НАВС

Науковий керівник: старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін ННІПП НАВС Глушко А.П.

У Кримінальному процесуальному кодексі України, який був прийнятий Верховною Радою України 13 квітня 2012 року, та набрав чинності 20 листопада 2012 року визначені права людини під час досудового розслідування.

Запобіжні заходи, затримання у кримінальному провадженні застосовуються тільки з метою та за наявності підстав, визначених ст. 177 КПК.

Вирішуючи питання про застосування, продовження, зміну або скасування запобіжного заходу при розгляді відповідних клопотань, слідчий суддя, суд щоразу зобов'язаний:

зважати, що тримання під вартою є винятковим видом запобіжного заходу та застосовується лише у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе відвернути ризики, зазначені у ст. 177 КПК. При розгляді клопотання про обрання або ж продовження застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою обов'язково має бути розглянуто можливість застосування інших (альтернативних) запобіжних заходів (правова позиція, викладена у п. 80 рішення ЄСПЛ від 10 лютого 2011 року у справі «Харченко проти України»).